

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ЕТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

А.С. Лавошник студентка

Ярмак Т.В., к.с.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. Аналіз психологічних факторів розвитку етичної свідомості студентів.

Ключові слова. Етична свідомість, студентський вік, морально-етична відповідальність, моральні судження, прагнення до автономії, потреба у самоактуалізації, ясність Я-концепції, саморегуляція, етична відповідальність.

Annotation. Analysis of psychological factors in the development of ethnic consciousness of students.

Keywords. Ethical consciousness, student age, moral and ethical responsibility, moral judgments, the desire for autonomy, the need for selfactualization, clarity of self-concept, self-regulation, ethical responsibility.

У даній роботі представлено теоретичне узагальнення і пропоновано практичне вирішення наукової проблеми розвитку етичної свідомості студентської молоді, що виявляється у визначенні теоретичних засад означеної проблеми; виявленні особливостей прояву етичної свідомості в особистості студентського віку; встановленні психологічних чинників її розвитку; обґрунтуванні, розробці й апробації психолого-педагогічної програми розвитку етичної свідомості студентської молоді шляхом актуалізації визначених психологічних чинників. Актуальність даної теми обумовлена недостатньою мірою вивченості психологічних чинників розвитку етичної свідомості у студентської молоді. Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та експериментальне дослідження психологічних чинників розвитку етичної свідомості студентської молоді. Визначено наукову новизну та теоретичну значущість наукової праці, які полягають у тому, що:

уперше:

- теоретично обґрунтовано та емпірично верифіковано структуру та критерії розвитку етичної свідомості студентів у єдності її компонентів: значень, які виражаються моральними нормами й категоріями, смислів, які виражаються особистісними цінностями, мотивами моральної поведінки, спрямованістю на добро, морально-етичною відповідальністю, та чуттєвої тканини, яка характеризується особливістю сприйняття норм моралі, подій та вчинків;

- показано позитивну динаміку етичної свідомості студентів на рівні значень та смислів через зростання рівня моральних суджень, совісності та морально-етичної відповідальності;

- визначені психологічні чинники розвитку етичної свідомості студентської молоді, а саме: потреба у самоактуалізації, ясність Я-концепції, рефлексивність, прагнення до автономії, відповідальність та саморегуляція;

розширено уявлення про:

- саморегуляцію особистості студента через виявлення впливу її типів на розвиток етичної свідомості;

- термінальні та інструментальні духовні цінності через характеристику їх вікової динаміки у смисловому компоненті етичної свідомості студентів;

- етичну свідомість як динамічне психічне утворення, наповнене моральними значеннями, смислами та чуттєвим змістом, що диктуються специфікою індивідуальної етичності та моральності, а також особливостями соціальної ситуації розвитку особистості студентського віку – потребою у самоактуалізації, потребою у прийнятті власної етико-моральної системи.

дістали подальшого розвитку:

- можливості психосемантичного диференціалу у вивченні етичної свідомості особистості на рівні чуттєвої тканини;

- засоби психологічного супроводу розвитку етичної свідомості студентської молоді через створення програми, спрямованої на актуалізацію її психологічних чинників.

Мораль – це форма суспільної свідомості, що являє собою сукупність принципів, вимог, норм і правил, які регулюють поведінку людини в усіх сферах її суспільного життя. В моралі відбиваються цінності, що склалися в суспільстві, в нормах поведінки людей, які закріплені в поняттях добра, честі, совісті, справедливості тощо. Усі ці поняття мають оцінний і регулюючий характер. Останнім часом представники всіх верств нашого суспільства активно заговорили про моральність. Цій проблемі чимало уваги приділяється не лише вченими-суспільствознавцями, а й письменниками, працівниками культури, практиками різних галузей діяльності. Успішне розв'язання завдань формування моральності на сучасному етапі розвитку освіти в Україні великою мірою залежить від глибоко продуманого, творчого використання педагогічної спадщини минулого.

Міждисциплінарний теоретичний аналіз понять «етика» та «мораль» дозволяє визначити етичну свідомість як форму індивідуальної свідомості, що характеризує процес осягнення моралі особистістю, рефлексію нею моральних і соціальних норм. Етична свідомість виявляється відображенням суспільного буття і формується в процесі взаємодії особистості з соціальнокультурним середовищем, водночас виступаючи суб'єктивною стороною моралі. У студентському віці, коли відбувається остаточне оформлення морально-етичних якостей та рефлексивних умінь особистості, етична свідомість характеризується домінантністю, а студентський вік може вважатися сензитивним періодом для розвитку етичної свідомості.

У роботі подано визначення етичної свідомості студентської молоді як динамічного психічного утворення, наповненого моральними значеннями, смислами та чуттєвим змістом, що диктуються специфікою індивідуальної етичності та моральності, а також особливостями соціальної ситуації розвитку особистості студентського віку – потребою у самоактуалізації, потребою у прийнятті власної етико-моральної системи. Етичні «значення» представлені моральними нормами й категоріями, критерієм їх розвитку визначено засвоєння

моральних норм і категорій, тобто опанування особистістю в процесі онтогенезу встановлених в соціумі правил, принципів, традицій; дотримання імпліцитних паттернів і правил поведінки, соціальних норм, тобто розвиненість моральних суджень. «Смисли» знаходять своє втілення у морально-духовних цінностях, мотивах моральної поведінки, є суб'єктивацією моральної системи, сформованістю відповідальності за дотримання соціальних і моральних норм, спрямованістю на добро та заперечення зла. «Чуттєва тканина» характеризується особливостями сприйняття норм моралі, подій та вчинків, її критерієм виступає осмисленість етичного бачення світу – усвідомлений емоційний відгук на етичні явища, переживання етичних критеріїв добра та зла, індивідуальна семантика морально-етичних категорій. Розвиток етичної свідомості носить індивідуальний характер, зумовлений самим суб'єктом, який піддає сумніву засвоєні моральні уявлення та встановлені норми, на основі рефлексії приймає власну етико-моральну систему та здійснює моральну оцінку вчинків та явищ дійсності.

Згідно статистичних даних щодо дослідження компоненту «значення» встановлено, що моральні судження студентської молоді, зазвичай, здійснюються на конвенціональному та постконвенціональному рівнях, причому з мірою дорослішання та оволодіння професією у студентів зростає загальний рівень морального розвитку, що позначається у переході від гедоністичної та рольової стадій морального розвитку до нормативної та раціонально-релятивістської стадій. А за даними дослідження компоненту «смисли» встановлено, що низький рівень совісності та морально-етичної відповідальності зростають, починаючи з третього курсу навчання у вищому навчальному закладі. Динаміка більшості показників термінальних (доброти, гуманізму, альтруїзму, совісті, справедливості, толерантності, благородства, честі, поваги та моральності) та інструментальних (ввічливості, чесності, порядності, совісності, відданості, витривалості, обов'язковості, принциповості, щирості, безкорисності) є стрибкоподібною, нелінійною, характеризується зниженням на третьому курсі. Порівняльний аналіз компоненту «чуттєва тканина» у студентів різних курсів за результатами дослідження семантичного простору морально-етичних категорій добра, вірності, обов'язку, гідності, відповідальності, правди, совісті та справедливості дозволив зробити висновок, що процес вироблення власних моральних принципів відбувається у студентів дуже повільно, а деякі моральні норми і категорії не набувають для них реального особистісного смислу.

У ході констатувального експерименту було доведено, що одним з найбільш істотних факторів розвиненості етичної свідомості є ясність Я-концепції, яка виражена у показниках розвитку Его-ідентичності і позитивно позначається на рівні совісності, морально-етичної відповідальності та моральних суджень та категорій, а також цінностях доброти, альтруїзму, совісті, великодушності, співчуття, моральності, поваги, ввічливості, чесності, порядності, поблажливості, скромності, поважності, совісності, відповідальності, душевності, вдячності, лагідності, щирості. Висока міра

розвитку потреби у самоактуалізації характеризуються у студентів з найвищими показниками цінностей справедливості, співчуття, честі, поваги, поблажливості, скромності, вдячності, відданості, совісності, моральноетичної відповідальності та моральних категорій. Рефлексивність позитивно позначається на етичній свідомості студентів, оскільки студенти з домінуванням системної рефлексії, які здатні адекватно оцінювати ситуацію та себе, характеризуються найвищими показниками совісності, моральноетичної відповідальності, спрямованості на добро, моральних суджень, цінностей доброти, справедливості, великодушності, співчуття, честі, поваги, моральності, ввічливості, поблажливості, скромності, відповідальності, вдячності, відданості, лагідності, натомість студенти з домінуванням квазірефлексії та інтроспекції мають нижчі показники розвитку етичності свідомості. Високий рівень прагнення до автономності обумовлює високу совісність, морально-етичну відповідальність, розвиненість моральних суджень, цінностей доброти, гуманізму, великодушності, співчуття, честі, поваги, ввічливості, поблажливості, скромності, поважності, лагідності, щирості. Тип відповідальності характеризує у студентів різний рівень розвитку етичної свідомості: студенти з етичною та нормативною відповідальністю характеризуються вищими показниками совісності, морально-етичної відповідальності, моральних суджень, цінностей доброти, альтруїзму, співчуття, благородства, поваги, моральності, ввічливості, скромності, совісності, лагідності, витривалості. Визначено, що розвиненість таких параметрів саморегуляції, як моделювання та оцінка результату обумовлюють вищий рівень спрямованості на добро та духовні цінності.

Рекомендовано розробити програму психологічного супроводу розвитку етичної свідомості на основі особистісноорієнтованого підходу, структурну, змістовну й організаційну цілісність якої забезпечує комплекс просвітницьких, розвивальних та консультаційних заходів, яка в якості фасилітуючого фактору актуалізації та розгортання позитивного впливу психологічних чинників розвитку етичної свідомості студентської молоді враховує чинники моральної, особистісної та етичної рефлексії, активізацію потреб в автономності та самоактуалізації, розвиток ясності Я-концепції, відповідальності та саморегуляції. Залучення студентів до розвивальних впливів програми спричинило б істотно позитивну динаміку моральних суджень, морально-етичної відповідальності, совісності та спрямованості на добро.

ЛІТЕРАТУРА

1. . Радчук Г. К. Особливості самоактуалізації особистості студентів в освітньому середовищі вищої школи. Психологія і особистість : наук.журн.; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Полтав. нац. пед. унт ім. В. Г. Короленка. 2015. № 2 (8). Ч. 2. С. 85–97.
2. Савчин М.В. Духовний потенціал людини : монографія. Вид.2-ге, пер.,доп. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. 508 с.
3. Рікер П. Етика і мораль. Навколо політики. К. : Дух і літера, 1995. С. 269–283.

4. Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Запорізького національного університету та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Запоріжжя, 2017. № 1 (11). С. 101–106.